

Prussakad vajavad toidust veelgi enam vett

Bioloog Sirje Propsti hinnagul on prussakas esinemis-sageduse poolest meie kahjurputukate hulgas kindlalt esikohal.

MARI SARV
mari.sarv@epl.ee

Neid leidub elamutes, toiduetevõttes, laste- ja raviasutustes, prügimägedel ja mujal. Prussakate elutegevuseks on vajalik aasta läbi parajalt kõrge õhutemperatuur, juhtmete ja torude süsteemid edasiliikumiseks ning küllaldaselt toitu.

„Prussakad on kõigesõjad. Neile kõlbab igasugune inimete toid, aga nad on nõus ka jäätmetega, erististega, teiste putukate laipadega ning äärmise häda korral ka paberi ja papiga. Vahel piisab ka rasvapekist köögipõrandal või kübemest pörandapraos. Samuti saab prussakas pikka aega hakkama ilma toiduta,“ räägib Propst põhjustest, miks arvatakse, et prussakad elaksid ka tuumasõja üle. Et nad aga peavad saama korrapäraselt vett, koonduvad prussakad sageli valamute lähedusse ja vannituppa.

Päeval peituvad prussakad seinte vahele pragudesse, paneelide taha, kodumasinatesse jm. Pimedas saabudes tulevad nad toidu ja vee järele.

240 järglast igalt emaselt

Et prussakate toiduotsingud kulgevad toidukappide ja prügikastide vahel, on nad paljude nakkushaiguste (salmonelloos, düsenteeria, kõhutüüfus, hepatiit jm) ja toidumürgistuste tekitajate levitajad. „Nende keha ja jalgu katvatest karvadest ja seedetraktist on leitud

umbes 40 liiki haigusetekiitajaid,“ vahendab bioloog.

Emane prussakas kannab oma tagakeha all munakookonit, mille ta sobival ajal maha poetab. Seal väljub 30–40 vastset, kes sarnanevad täiskasvanud prussakaga, kuid on tunduvalt väiksemad. Paarikolme kuu jooksul ajavad nad 5–10 korda kesta, kasvavad ja arenevad. Kujutlege koloonia suurenemise tempot: elu jooksul võib üks emane prussakas paigutada laiali 4–6 kookonit, mis moodustab 240-pealise järglaskonna.

Haiguste ja koloonia mõõtmete järgi arvestades on selge, et juba sisse tunginud prussakad tuleb kiiresti hävitada, kuid paha ei tee ka ennetav tõrje.

Ennetava tõrje all mõeldakse prussakatele ebasoodsate elutingimuste loomist, et piirata nende levikut. „Sia kuulub hügieeni- ja sanitaarreeglite järgimine toidu valmistamisel, toiduainete hoidmisel ja transportimisel, samuti jäätmekäitlusel. Nii ei pääse prussakad toidu ligi. Pragu parandamine ning torude ja juhtmete vörgustiku isoleerimine aitab vältida putukate rännakuid ihest kohast teise,“ annab Propst ennetustöö osas nõu.

Mürgitatu tapab teisi

Bioloog tutvustab ka otsese tõrje taktikaid. Hea vahend prussakate avastamiseks ja hävitamiseks mehaanilisel teel on spetsiaalsed liimpaberid. Keemilistest tõrjevahenditest võib kasutada mitmesuguseid mürgisõõtsid, nt eri toimeainetega geele ja söödamaajakesi. „Mürgisõõtsid tootunud prussakas sureb paari päeva pärast.

Prussakad on kõigesõjad. Neile kõlbab inimeste toit, aga nad on nõus ka papi ja paberiga.

Sageli süüakse ära ka tema mürki sisaldav laip, mis tagab järgmise isendi huku,“ kirjeldab Propst soodsat ahelat.

Kõige radikaalsem keemilise tõrje meetod on aga puutemürkide lahuse kandmine pindadele, kust putukad üle käivad. „Mikroskoopilised aineosakesed kleepuvad putukate keha külge ning sisenevad nende organismi. See protsess võtab aega paar päeva, mis ei vasta alati inimeste soovile vältkiire tulemus saamiseks,“ tõdeb ekspert.

Rentokili Lõuna-Eesti

mürgijuhut Anneli Haavandi peab samuti parimaks tõrjet pikaajalise mürgiga. „Esialgul muutuvad küll putukad aktiivsemaks, sest nad saavad mürgiosakese ja kannavad seda ise laiali. Putukatest vabanemine toimub püramiidefektina, pika aja jooksul. See tähendab, et kui üks putukas saab mürgiosakese, nakatuvad temast ka teised, kellega ta suhtleb. Kindlasti on kõikjal pragudes piludes pesasid, kus valmimas vastsed, kuid ka need saavad mõne aja jooksul mürki.“

Et puutemürkide järelmõju

kestab 2–3 kuud pärast pinnale kandmist, ei maksa mürgitatud piirkondi pesta. „Aerosoolide kasutamist prussakatõrjeks ei saa soovitada, kuna neis sisalduvatel toimeainetel puudub pikaajaline järelmõju,“ märgib Sirje Propst.

Püsivate tulemuste saamiseks ja putukate rände vältimiseks on oluline prussakatõrjet läbi viia ühel ajal kogu majas või püstakus. Kui see pole võimalik, soovib Anneli Haavandi korrata tõrjet oma korteris kolmekuuliste intervallidega.

Voodilutikate suhtes tuleb olla valvas

Voodilutikat on nii keeruline tõrjuda, et parasiti on viimase kümnendi jooksul maailmas võimust võtnud.

MARI SARV
mari.sarv@epl.ee

Voodilutikate populatsiooni üleilmset kasvu on põhjendatud inimeste suurema rändamise ja väiksema teadlikkusega ning tõhusate lutikamürkide keelustamisega. Tulemusena saab OÜ Rentokil väljakutse või mitu nädalas, samal ajal kui kümne aasta eest tuli lutikatega tegelda kord aastas.

Näiteks toob ettevõtte bioloog ja lektor Sirje Propst mastaapsed rahvakogunemised, nagu olümpiamängud. „Pärast on korraldajariik silmitsi olukorraga, kus hotellid ja haiglad on lutikaid täis,“ väidab ekspert.

Nende määramiseks kodus – eeldusel, et leiate tegutsemisjälgi oma kehalt – uurige asemet ümbrusi. „Et voodilutikas toitub inimese verest, pesitavad nad magamiskohade läheduses: voodite karkassi pragudes, madratsite õmbluste vahel, tapeedi äärte ja piltide all. Pesitsuspaikades on näha lutikate väljaheidetest

tekkinud iseloomulikult lehkavaid tumedaid täppe,“ reedab Propst parasitiidi päevased peidukohad. Oõsel tegelevad nad pererahva vere imemisega. Mitte tingimata inimeste oma – sobib ka teiste soojavereliste veri, näiteks koerte, kasside, lindude, küülilike kerest. „Seetõttu on lemmikloomade pesapaigad samuti voodilutikate esinemise kohtadeks,“ hoiatab kahjuriekspert.

Voodilutikatest lahti saamiseks tulebki esmalt kindlaks teha nende pesitsemise pai-

gad ja võimalikud sissetungi teed (ventilatsioon, mööbel). „Pesitsuspaigad pritsitakse üle pikaajalise järelmõjuga putukamürgiga ning lutikatega kokkupuutunud voodiriided, ihupesu, vaibad jms pestakse kuuma veega ning triigitakse üle,“ tutvustab Props tavalist taktikat.

Kõlab lihtsalt, kuid mõjusaid vahendeid on raske leida. Sirje Propsti sõnul keelavad-piiravad üha keskkonna- ja inimsäästlikumaks muutuvad õigusaktid igal aastal paljude efektiivsete

mürkide kasutamise, teadus ei jõua aga tõhusaid alternatiive arendada. Nii on lutikatel edumaa ja tõrjefirmad peavad oma „relvastusse“ pidevalt midagi uut ja legaalselt leidma. „Lutikate probleem võib kasvada sama suureks, kui ta on olnud sõjaaegsetel ja -järgsetel aastatel,“ hoiatab Propst, kuid lisab ka võimaliku positiivse arengu. Rentokil OÜ soovib registreerida preparati, mis on efektiivne lutikate tõrjeks, kuid inimesele ohutum kui sool või suhkur.

Et vabanemine on keeruline, on ettevõtte hotellidele ja haiglatele välja töötanud hoopis spetsiaalse varajase hoiatuse programmi. „Selle hulka kuulub töötajate koostöö ja meie tehnikute inspeksioonid lutikate elutegevuse avastamiseks võimalikult varajases staadiumis,“ räägib Propst. Ta lisab, et just need asutused on lutikate poolt haavatavamad, kuna parasitid võivad kaasa tuua klientide kaebused, trahvid, maine languse või lausa pankroti. „On olnud ka juhtumeid, kus lutikad on saadud lennukitest, rongidest ja isegi liinibussidest,“ manitseb Propst valvusele.

Rõivakoid hävitavad ka sünteetikat ja diivanisisu

Parim vahend koidest hoidumiseks on rõivaste hoidmine puhtana kinnistes kottides ja kappide varustamine eeterlike õlidega.

MARI SARV
mari.sarv@epl.ee

Kodus ringi lendavad koilenud, nagu mõned lapsed neid nimetavad, on enamasti isased või juba mununud emased. Nemat garderoobisisu ei ohusta. Kuid nad on märk sellest, et kusagil on vastsed, kes võivad just praegu teie patja tühendada või Levi'seid augustada. Koivaste toitumisperiood enne nukkumist ja liblikaks saamist võib kesta poolest aastast kuni aastani.

Bioloog ja lektor Sirje Propst ütleb, et erinevalt levitud arvamuselt, nagu toituks kodune riidekoti villasest, kõlbab koivastele igasugune riidekiud, sealhulgas sünteetika, pehme mööbli täidis, seinasoostus jne. Niisiis tuleb leida kohad, kuhu emakoid munevad, sest just seal tulevad vastsed ja just nemad on probleem.

Juba rikutud esemed kas põletatakse või mõjutatakse

kuuma (+60) või külmaga (-30). „Kui need paigad kannavad termilist töötlust, piisab kuuma veega pesemisest ja triikimisest,“ juhendab bioloog. Kui nii ei saa, töödeldakse probleemseid paiku keemiliste ainete, mida pakutakse jae-müügis.

Nagu öeldud, võib koivasteid tappa ka külmaga, kuid selleks tuleb rõivaid hoida 25–30-kraadises külmus terve nädal.

Juba liblikaks saanud koide eemale peletamiseks on vahendeid rohkem, kuid need jällegi ei hävita vastseid. „Sellisteks aineteks on näiteks nartaliin, lavendel, eeterlikud õlid ja need võib riputada lihtsalt riidekappi,“ loetleb Propst.

Et aga koid ennetada, on tuulutamise ja igasugused puhastavad protseduurid olmal kohal. Puhtus aitab koid ennetada seetõttu, et ideaalselt puhastatakse üldjuhul ei ahvatle – pigem juhibud ta munadele pesa otsides saastunud esemest levivast lõhnast. „Seepärast on tark hoida pikema ajaks seisma pandud rõivad eraldi sageli kasutatavaist ning kinnistes kottides,“ soovib bioloog.